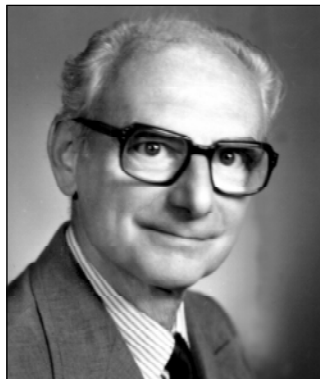

I U D A I C A

HENRI WALD (31 octombrie 1920 - 10 iulie 2002) a fost și este o prezență uimitoare, demnă de admirație, prin profunzimea și claritatea modului său de exprimare. Autor a numeroase studii - de la „Rolul limbajului în formarea ideilor” (1957) la „Tensiunea gândirii” (1991), „Homo locquens”, „Înțelesuri iudaice” (1995) ș.a. -, el s-a impus ca o personalitate în cultura română, în cultura iudaică și universală. Începând cu acest număr, ca și în numerele următoare ale revistei, vom reproduce extrase din reflecțiile sale privitoare la iudaism, apărute în vol. „Înțelesuri iudaice” (Ed. Hasefer). (B.M.M.)

Dincolo de curente, interpretări și influențe, iudaismul a așezat la temelie cultura europeană cel puțin trei principii fundamentale: secularizarea Eternului, innobilarea materiei prin spirit și considerarea persoanei umane ca scop suprem al umanității. Evident, nu față de ideile noastre de azi, multe de origine evreiască, ci față de ideile veacurilor IX-VII î.e.n. apare pregnant originalitatea iudaismului.

Evreii au fost primii care au gândit un Dumnezeu unic, dar fără chip și deci fără loc. În concepția evreiască, Dumnezeu nu e transcendent, ci istoric, dar idealul poate fi atins nu într-o lume „de dincolo”, ci într-o lume „de apoi”. Paradisul evreilor se obține prin eforturi neîncetate aici, în lumea aceasta, la sfârșitul acestor timpuri, nu în altă parte a spațiului. De aici decurge caracterul activ și deci anticontemplativ al mentalității iudaice. Legătura evreilor cu Dumnezeu se stabilește și se menține nu prin extaz mistic, ci prin fapte morale. „Israel” înseamnă lupta cu Dumnezeu, nu capitulare în fața lui.

Cine trăiește mai mult în istorie decât în geografie este mereu neliniștit, nemulțumit, grăbit, preocupat mai mult de viitor decât de prezent. Pentru evrei, prezentul a fost întotdeauna un moment, o etapă, o treaptă spre viitor. Ei au avut întotdeauna mai mult viitor decât prezent. Însăși ideea europeană de viitor, înțeles ca un timp calitativ superior prezentului, este o creație evreiască. Existențialismul, care hipertrofiază prezentul în dauna viitorului, nu se putea ivi în mintea unui evreu care gândește ca atare. Însă înălțarea de la divinitățile zoomorfe și antropomorfe la un Dumnezeu istoric și fără chip a fost atât de dificilă și mai este și astăzi atât de precară, încât oamenii recad mereu în idolatrie. Nimeni nu poate gândi continuu un viitor nereprezentat, deși imaginile diminuează orice viitor și frânează, la un moment dat, înaintarea spre el.

Ca atâtea alte concepții despre lume, iudaismul pornește de la ideea că spiritul este superior materiei, dar, spre deosebire de toate celelalte, el pune superioritatea spiritului să rafineze materia. În Biblie, omul este țărână însuflețită. Adam nu este un spirit decăzut, ci un om care se ridică la conștiința de sine, prima ființă care își asumă destinul de a trăi în tensiunea dramatică a valorilor contrare. Iudaismul nu sacrifică voluptatea vieții în numele purității spirituale, ci încearcă să civilizeze, să șlefuiască și să îmbogățească însăși viața. Nici inima să nu reacționeze fără minte, dar nici mintea să nu decidă fără inimă. În concepția iudaică despre lume, nu oamenii sunt făcuți ca să slujească ideile, ci dimpotrivă, ideile sunt create ca să slujească pe oameni. Când ideile devin o frână, este mai morală sacrificarea ideilor decât a oamenilor. Omul fiind scopul suprem, toate creațiile sunt mijloace. Iudaismul este incompatibil cu ascetismul și cu fanatismul. Așa s-a dezvoltat la evrei spiritul critic, iconoclast și antidogmatic, care irită periodic pe conservatorii de toate soiurile. Așa au apărut monoteismul într-o lume politeistă, psihanaliza în toila pozitivismului, cibernetica în plin mecanicism. În continuă căutare, evreii au fost totdeauna atrași de ceea ce

e nou. Și într-o societate ultra-industrială, amenințată de standardizare și banalizare, creația spirituală este singura forță antientropică în stare să amâne moartea informațională a culturii. Este deci mai firesc să moară ideile pentru oameni decât oamenii pentru idei. Sacrificiul uman este admisibil numai în cazurile extreme, când este amenințată nu o idee, ci ceea ce este cel mai omenesc în om: individualitatea, subiectivitatea și libertatea sa de a trece de la o idee mai săracă la una mai cuprinzătoare. Valoarea supremă a societății este individualitatea. Deși atotputernic, Dumnezeuul Bibliei n-a creat dintr-o dată întreaga omenire, ci un singur om, pe Adam, pentru ca nimeni să nu poată pretinde că are o obârșie superioară altora. Oamenii nu sunt exemplarele unei specii, ci individualitățile unei comunități. A lăsa un singur om înseamnă a lăsa întreaga umanitate. Societatea există pentru ca fiecare să poată deveni din ce în ce mai mult el însuși. Este adevărat că, genetic, societatea este cauza și individualitatea este efectul, dar etic, individualitatea este scopul, iar societatea este doar mijlocul. Numai împreună cu ceilalți poate cineva să devină o individualitate; fără ceilalți nimeni nu poate fi decât singur. Etica iudaismului, adresându-se tuturor, nu neglijează importanța fiecăruia [...].

Philon a încercat să raționalizeze credința, să sintetizeze teologia iudaică și logica grecească, să împace Biblia cu Platon [...]. În concepția lui Philon, logosul abstract al grecilor luminează logosul activ al evreilor.

Dacă, într-un moment al istoriei în care omenirea continua să urce de la trăire la gândire, Philon a înțeles importanța rațiunii în dezvoltarea vieții sociale și individuale, Henri Bergson, în toila pozitivismului, al pragmatismului și al scientismului, a încercat să contracareze schematismul intelectului printr-o filosofie a vieții, a devenirii, a intuiției. Oponându-se timpului spațializat și industriei, printr-o filosofie a „duratei”, Bergson a fost silit să devină unul dintre cei mai mari scriitori ai veacului nostru - laureat al Premiului Nobel pentru literatură pe anul 1928 -, deoarece stilul „este un refuz îndârjit, plastic rațional, care nu îngăduie nici o odihnă și constrânge gândirea la mișcare” (Jeanne Hersch, *L'obstacle du langage*, în Henri Bergson, Ed. A la Baconniere, Neuchâtel, 1941, p. 217). Printr-un stil de o deosebită claritate și expresivitate, Bergson a reușit să evite stagnarea ideilor în platitudinile și să unească distincția carteziană a judecăților cu sentimentul evreiesc al timpului, al devenirii, al mișcării [...].

Așadar, iudaismul nu a rămas izolat de culturile europene, ci a devenit parte integrantă a lor. Chiar și în domeniul limbii - nu numai al lingvisticii - evreii și-au adus contribuția, uneori tocmai datorită distanței creatoare față de a doua limbă. „Lipsa cunoașterii organice, instinctive a limbii - scria E. Lovinescu -, o dată cu defectul impreciziei, dă și posibilitatea adevăratelor talente de a evada din rutină și din tradiție pentru a se avânta în creație verbală, a cărei originalitate și spontaneitate precumpănesc eventualele alterări de înțeles” (E. Lovinescu, *Memorii*, II, Craiova, 1931, p. 149). Contactul iudaismului cu celelalte culturi a fost totdeauna fecund.

HENRI WALD APORTUL IUDAISMULUI

Un Moise reformat - MOSES MENDELSSOHN

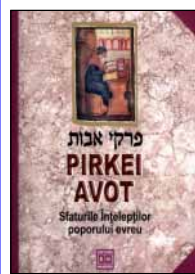
Haskala, în traducere neliterală „luminarea ori iluminismul” evreilor, o mișcare de a ieși din izolare și de integrare în viața socială, culturală, politică a țărilor și popoarelor în mijlocul cărora trăiau, a însemnat mai mult decât o reformă. Deși a avut și efecte nedorite, deși urmașii lui Moses Mendelssohn, printre care și nepotul său, Felix, celebrul compozitor, au trecut la altă religie, deși „maskilimii”, adică purtătorii ideilor Haskalei, au fost combătuți de capi ai unor comunități și de unii rabini, reforma propusă de acest mare gânditor al iudaismului a salvat, am spune, însăși existența etniei, pentru că fără Haskala, nici sionismul, nici exodul în America, nici contribuțiile impresionante ale multor evrei în domeniul științei, literaturii, artelor, politicii și economiei nu ar fi fost posibile. Evreii ar fi rămas un popor mereu ghețozat și calomniat prin cele mai absurde și josnice acuze.

Se cunosc multe despre această personalitate, așa că vom relua doar câteva date esențiale. Moses ben Menachem Mendel sau Moses Dessau (cum a fost trecut în acte, după locul înregistrării), s-a născut în 1729 și a murit la Berlin, în 1786, fiind de aceeași vârstă cu prietenul său cel mai apropiat, Gotthold Ephraim Lessing, autorul celebrei drame *Nathan înțeleptul* (eroul fiind o întrușipare a prietenului Moses). Educația viitorului filosof a fost cu totul în spiritul tradiției, tatăl său îndeplinind printre altele obligația de transcriere a Torei. Tânărul Moses a sosit la Berlin cu

Rabinul David Hirschel Fränkel, fiind al 121-lea evreu înregistrat de oficialitățile berlineze. În 1754, îl cunoaște pe Lessing și intră în cercurile intelectuale ale capitalei prusiene. În anul următor, sunt publicate *Discuții filosofice*, în care Mendelssohn susține poziția lui Leibniz, care nici după dispariția sa fizică, în 1716, nu își găsește locul în rândul celor agreați de Academia din Berlin. Apoi publică *Despre senzații*, unde tratează noțiuni ca „plăcerea”, „receptarea frumosului”, „satisfacția”, sub aspect psihologic și filosofic. Autorul se dovedește un riguros estetician, bun cunoscător al clasicismului antic și evomedian. Totodată, Mendelssohn scrie articole critice în domeniul literar, ca și în filozofie, în 1763 fiind premiat de Academie pentru lucrarea *Metafizica științelor*. În 1761, se căsătorește cu Fromet Guggenheim, dintr-o familie ce va avea urmași bogați în Europa și în America (v. numele Luzeului de Artă din New York). În 1767, publică *Phaedon*, lucrare filosofică de vârf în activitatea sa. În 1763, regele Prusiei îl numește „evreu protejat”, titlatură ce asigură drepturi, lui și familiei, egale cu ale celorlalți supuși. În 1769, începe o polemică, pe teme teologice, cu pastorul elvețian Kaspar Lavater, corespondența dintre ei interesând și lumea filosofilor. Mendelssohn își susține apartenența la iudaism, fără a respinge existența altor credințe, respectiv a creștinismului. El a mai scris lucrări despre Maimonide, despre Eccleziast (Kohelet) ș.a. A participat la traducerea în germană a unor părți din Vechiul Testament (Tanah), iar în 1783 a publicat *Ierusalim sau despre puterea religiei și iudaismul* (apărută în română, în 2003, la Editura Hasefer). Mendelssohn a fost unul dintre puținii învățați care au promovat ideea separării puterii de stat de cea a preoților (pentru statele creștine, biserica). El s-a dovedit un raționalist de prim rang, demonstrând că iudaismul se sustine pe puterea rațiunii și nu a unor prejudecăți. În 1781, a murit Lessing, iar Mendelssohn află de la prietenii acestuia, inclusiv de la filosoful Jacobi, că dramaturgul german era „un spinozist fervent”. Mendelssohn începe să-l studieze și să-l comenteze pe Spinoza, trezind vii dispute în jurul cognoscibilității și existenței lui Dumnezeu, ca și al modului de înțelegere a acestei existențe (panteismul spinozist). Astfel, în istoria iudaismului se deschide o nouă cale, apar noi posibilități, prin care gânditorul evreu se poate implica în știință. Este ceea ce, prin evoluția istorică se va numi Haskala. Viața lui Mendelssohn constituie prin ea însăși un exemplu de participare la evoluția gândirii și comportamentului evreului în lumea modernă, care își făcea apariția. La trei ani după moartea sa, a izbucnit Revoluția Franceză, iar dincolo de ocean se năștea o altă civilizație și o nouă democrație.

BORIS MARIAN

„Moșe a primit *Tora* de la Sinai și a transmis-o lui Iehoșua. Iehoșua a predat-o Bătrânilor, iar aceștia prorocilor, care au încredințat-o membrilor Marii Adunări. Ei propovăduiau trei principii: să acorzi prezumția de nevinovăție la judecată, să instruiști cât mai mulți discipoli și să faci scut în jurul Torei”.

Rabi Arie Leib Levin susține că e scris „de la Sinai”, înțelegându-se de la cel ce i s-a arătat pe Muntele Sinai, adică însăși Divinitatea [...].

Rași, marele comentator, se întreabă de ce Moșe n-a transmis învățătura lui Elazar, fiul Marelui Preot Aaron (fratele său), lui Pinhas sau direct celor 70 de bătrâni care constituiau puterea în conducerea poporului și i-a ales tocmai pe Iehoșua. Răspunsul este că Iehoșua cel tânăr era mai legat de *Tora* și de Moșe [...].

Trebuie să înțelegem că *Tora* a fost scrisă de către Moșe și a fost predată întregului popor, dar *Tora* cea nescrisă a fost predată lui Iehoșua, ca el s-o predea mai departe și ea să treacă din generație în generație [...].

Extrase din vol. „Pirkei Avot” (Ed. Hasefer, 2004) - ediție îngrijită de BARUCH TERCATIN

DIVREI TORA

● Sâmbătă, 1 aprilie 2006 (3 Nisan 5766), se citește Pericopa VAIKRA și se începe cea de-a treia carte a „Pentateuh”-ului - Cartea „Vaikra” („Leviticul”) sau Cartea Cohanimilor -, care se ocupă de slujba în templu. De această dată, vom aborda problema jertfei din Templu. Numeroase versete explică amănunțit cum se fac jertfele, dar nu și de ce se aduc aceste jertfe, explicație care nu se regăsește nici în *Tora*. Înțelepții s-au ocupat mult de această chestiune, mai ales doi dintre cei mai cunoscuți: Rambam și Ramban. Ramban explică această tradiție prin prisma trecutului, când popoarele aduceau sacrificii zeilor. Deși evreii au respins credința în zei și au susținut că numai Divinitatea conduce lumea, le-a fost greu să se despartă de întreg trecutul și au dedicat sacrificiile, jertfele Divinității.

- Pericopa VAIKRA (1 aprilie 2006 - 3 Nisan 5766)
- Pericopa TA'V (8 aprilie 2006 - 10 Nisan 5766)

REFLECȚII BIBLICE de ing. BARUCH TERCATIN

Ramban are o altă explicație, arătând că, pentru evrei, jertfa este un mijloc de a scăpa de păcatele pentru care ar trebui să fie pedepsiți.

*

● Sâmbătă, 8 aprilie 2006 (10 Nisan 5766), se citește Pericopa TA'V. Această sâmbătă se mai numește *Șabat Hagadol* (sâmbăta mare dinaintea sărbătorii de Pesah). Pericopa vorbește despre schimbarea hainelor Cohenului - ca un semn al respectului față de Domnul - înaintea unei noi slujbe. Întrebarea care i-a frământat pe înțelepți a fost: dacă hainele Cohenului sunt curate, de ce trebuie schimbate? Cohenul - se răspunde - este obligat să-și schimbe

hainele în orice situație, ca semn de respect față de Atotputernic. Talmudul ne recomandă schimbarea hainelor la sosirea Șabatului, tot ca un semn de respect față de Regina Șabat („Malkat Șabat”). „Un om care îmbracă alte haine decât cele obișnuite, simte o schimbare”. Un exemplu clasic în acest sens este povestea patriarhului Iacov, care a îmbrăcat hainele noi ale lui Esau înainte de a merge la tatăl său, Isaac, pentru a-i cere binecuvântarea în locul fratelui său. Potrivit Marelui Rabin din Robșit, dacă Iacov rămânea în hainele lui, nu l-ar fi putut minți pe tatăl său că este Esau, deoarece „Iacov este omul adevăratului”, dar îmbrăcând hainele lui Esau, a devenit alt om și a putut face față situației în care se afla. În consecință, schimbarea hainelor este un semn de respect și cinstire.